

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

Поява українського консервативно-монархічного руху на початку 1920-х рр. як явища національного суспільно-політичного життя продемонструвала потребу поглибленої розробки ідеології цього руху. Завдяки В. Липинському монархічна ідеологія викристалізувалась у струнку, теоретично переконливу концепцію державотворення і залишила по собі помітний слід в українській суспільно-політичній думці. Важливим питанням, що одразу ж постало перед засновниками Українського союзу хліборобів-державників (УСХД) і стосувалось як ідейно-політичних засад, так і організації українського монархічного руху, було питання династії. При його вирішенні В. Липинський вважав, що обрання на еміграції нового гетьмана як голови української монархічної держави не є доцільним, оскільки цю державу ще потрібно реально утвердити. Разом з тим, до повернення в Україну потрібно було персоніфікувати ідею української трудової монархії в особі, яка б стала символом чистоти цієї ідеї та єдності монархічної організації. Персоніфікація Павла Скоропадського мала зрештою перекрити шлях усім іншим претендентам на монархічну владу, оскільки пов'язувалась з особою, легітимність якої визначалась його перебуванням на гетьманстві у 1918 р.

Метою нашого дослідження є спроба висвітлити процес формування стосунків між двома найбільш яскравими репрезентантами українського консерватизму В'ячеслава Липинського — ідеолога українського класократичної трудової монархії та Павла Скоропадського, який для гетьманців став уособленням майбутньої національної династії.

Після зречення від влади 14 грудня 1918 р. Павло Скоропадський залишався популярним серед консервативних кіл Великої

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

України та кадрових військових. Зростання впливу гетьмана відбувалось на тлі все більшої втрати популярності Головним отаманом Армії УНР і в армії, і в селянському середовищі. Відомий український діяч Є. Чикаленко, зокрема, занотував у своєму щоденнику, що «майже всі військові Петлюри» стали прихильниками гетьманщини, «бо зовсім розчарувались в здатності його (С. Петлюри. — *Т.О.*) вести якусь будівничу справу». За переконанням Є. Чикаленка, саме військові «подали думку Скоропадському знов поспробувати щастя»¹. Ці твердження могли бути відгомонам гострого незадоволення політикою голови Директорії, яке супроводжувалося спробами окремих політичних сил усунути його від влади.

Вибір П. Скоропадського як ймовірного кандидата на гетьманство був одним з важливих компонентів підготовки української монархії, яку розпочали українські консервативні політики в період кризи, що переживала УНР наприкінці 1919 — початку 1920 рр. Аби уникнути внутрішньої боротьби серед українських монархістів, можливість появи в їх лавах сумнівних претендентів на роль чільників гетьманства, засновники УСХД вирішили персоніфікувати П. Скоропадського, представника родини, яка була реальним носієм гетьманської традиції. «Для нас, — роз'яснював позицію своїх однодумців В. Липинський, — рішачим при заведенню персоніфікації вже на еміграції став момент законности. Усунути небезпеку боротьби претендентів ми мали надію, персоніфікуючи заздалегідь гетьманство при умові, що представник цього роду буде, як і всі ми, символом ідеї, а не бувшим гетьманом використовуючим ідею для самореставрації»².

На початку 1920 р. відбулася серія розмов і зустрічей засновників УСХД з П. Скоропадським, під час яких йшлося про можливість приєднання останнього до акції створення в емі-

---

¹ Чикаленко Є. Щоденник. 1919–1920. — К.–Нью-Йорк, 2005. — С. 208.

² Збірник Хліборобської України. — Прага, 1931. — Т. 1. — С. 6.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

грації української монархічної організації, при умові, що він буде «символом», «слугою ідеї, а не бувшим гетьманом». Відомо, що 8 травня 1920 р. між гетьманом Павлом Скоропадським і членами Українського союзу хліборобів-державників (В. Липинським, С. Шеметом, О. Скорописом-Йолтуховським та Д. Дорошенком) була підписана угода, за якою гетьман визнавався «Начальним вождем всіх озружних сил України» з перспективою проголошення його українським монархом після «збудування незалежної міцної Української держави»³.

Важливим джерелом до вивчення громадсько-політичної діяльності Павла Скоропадського, визначення його ролі як очільника гетьманського руху, а також взаємин з ідеологом українського консерватизму Вячеславом Липинським є листування між обома діячами, яке досі залишається поза увагою українських істориків. Їх епістолярій дозволяє прослідкувати всі етапи організації, становлення та діяльності вищого проводу гетьманського руху, а крім того скласти уявлення про особисті стосунки між ними. В архівній колекції Вячеслава Липинського, яка зберігається в Українському католицькому інституті у Римі, а у копіях — у Східноєвропейському дослідному інституті ім. В. К. Липинського у Філадельфії відклатося близько 140 оригінальних листів, телеграм та вітальних листівок гетьмана до ідеолога українського монархізму, кілька десятків поштових кореспонденцій членів родини Скоропадських. Крім того, є 55 копій та чернеток листів В. Липинського до П. Скоропадського, 5 копій листів до гетьманича Данила, 6 — до гетьманівни Єлизавети, 1 — до гетьманівни Марії⁴.

Перша із збережених чернеток листів В. Липинського до гетьмана датована листопадом 1918 р. Лист голови дипломатичного представництва Української Держави у Відні був при-

---

³ *Осташко Т.* Вячеслав Липинський: від посла Української Держави до УСХД // Молода нація: альманах. — К., 2002. — № 4. — С. 88–90.

⁴ Архів Східноєвропейського дослідного інституту ім. В. К. Липинського (далі. — Архів СЄДІ). — І–4–12.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

везений П. Скоропадському Іваном Калиновичем (галицьким громадсько-політичним діячем і видавцем), оминаючи дипломатичну пошту і гетьманське Міністерство закордонних справ. У своєму листі В. Липинський наголошує на терміновості реагування на події (цим власне і пояснювалося порушення ним службової дисципліни) і звертає увагу голови держави, що в Австро-Угорщині, де він репрезентує Україну, намітилося дві течії у процесі перебудови габсбурзької монархії. «Одна се творення на місті бувшої Австро-Угорської монархії цілого ряду національних держав, друга — змагання до відбудування старої Австрії на інших федеративних началах», — зазначає він у своєму листі до гетьмана. На думку В. Липинського, українське ставлення до цих питань мало залежати від того, як «подиктують нам інтереси тих держав, які нас визнають і з якими ми будемо в союзі». Він наголосив, що чекає від угорського, чеського і південно-словянського послів у Відні відповіді на своє питання, чи готові їх країни визнати український суверенітет. Його також турбувало питання Галичини. «Коли вона тепер буде прилучена до Польщі, — підкреслював далі В. Липинський, — то цей споконвічний український край буде страчений для нас назавжди». Він наполягав на тому, що Україна здобула шанс прилучити до себе Галичину, «використавши старі обіцянки зроблені Антантою в цьому напрямі Росії і використавши поміч Чехів, які сильно економічно заінтересовані в тому, щоб мати спільну границю з Україною». В. Липинський звертав увагу на те, що інтереси України міг би у цьому питанні перед Антантою лобювати Т.-Г. Масарик, який мав великий авторитет серед альянтів⁵.

Отже, В. Липинський як вмільний дипломат прорахував варіант, коли за проголошенням можливої майбутньої федерації Української Держави з небільшовицькою Росією, український дипломатичний корпус зміг би добиватися приєднання Гали-

---

⁵ Там само.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

чини до Великої України, тиснучи на Антанту. Діяч одночасно засвідчував свою вірність українському гетьманові. «...Я пішов служити Вам, Ясновельможний Пане Гетьмане, глибоко вірючи, що Ви єсть той Гетьман, який поправить помилки своїх попередників і виведе Україну на шлях власного державного життя, — наголошував він у своєму листі до П. Скоропадського. — Віри цієї я не стратив і досі і тому віддаю себе до розпорядження Вашого, по скільки Вам, Ясновельможний Пане Гетьмане, моя поміч і моя служба потрібні»⁶.

Разом з тим, відзначимо, що у подальшій своїй публіцистичній діяльності В. Липинський не приховував, що вважає грамоту П. Скоропадського про федерацію з Росією однією з його помилок. Загалом він був далеким від наміру ідеалізувати гетьмана. Насамперед він звертає увагу на два періоди в діяльності гетьманської адміністрації: «українсько-державний хліборобський при кабінеті Лизогуба» й «російсько-федеративний протофісівський при кабінеті Гербеля». На думку В. Липинського, поступка Протофісу і проголошення федерації, хоч і були декларативним, а не практичним кроком, стали «політичною і національною катастрофою». Далі він відзначає ще три суттєві помилки П. Скоропадського: 1) ставлення до розгону Української Центральної ради мало бути заманіфестованим П. Скоропадським у вигляді протесту, оскільки, попри все, УЦР була легітимною державною інституцією і «незапротестування» проти її розгону німецьким військовим командуванням, а значить мовчазна солідарність з ним, і, на думку В. Липинського, «було з національного погляду (...) деструктивним явищем»; 2) заборона хліборобського з'їзду на самому початку утворення гетьманської держави, як зазначав учений, фактично відштовхнула частину національно-патріотичного сільського населення, вороже налаштованого до більшовицької інвазії; 3) найсерйознішою помилкою В. Липинський вважав «безсилість і пасив-

---

⁶ Там само.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

ність» уряду супроти «каральних експедицій», організованих найбільш деструктивними силами і провокаторами з середовища поміщиків, переважно російських і польських, які дискредитували серед селянства ідею української державності. В той же час він наголошував, що за відмову допомоги гетьманському уряду боротися з цим розкладовим явищем, за «бойкотування своєї власної держави, українська демократія несе (...) перед історією одвічальність не менше, чим ті, що тоді на чолі української держави стояли»⁷.

Серед листування П. Скоропадського, яке зберігається в архівній колекції В. Липинського, інтерес становить лист гетьмана до С. Шемета від 24 квітня 1920 р., в якому він нарікає, що його родина досі не одержала візи до Австрії і просить В. Липинського допомогти йому одержати візу. Гетьман висловлював сумнів, що візу може допомогти одержати Д. Дорошенко і радив звернутися до французьких дипломатів, з якими рахується посольство УНР. Йдеться про місію УНР у Берні, яку очолював М. Василько. Принагідно слід зазначити, що до цієї української установи з проханням надати документи до виїзду до Австрії родини Скоропадських звертався особистий ад'ютант гетьмана Гнат Зеленевський. В архіві В. Липинського збереглися також лист-звернення Г. Зеленевого та лист-відповідь М. Василька щодо видачі українських паспортів родині Скоропадських. Так у своєму листі М. Василькові, копію якого останній надіслав В. Липинському, Г. Зеленевський зазначав, що йому доручено просити посольство видати гетьману та членам його родини українські паспорти, оскільки досі вони мали лише тимчасові німецькі та голландські документи. Слід згадати, що у той час гетьманська родина, яка мешкала у Лозанні нараховувала разом з головою сім'ї сім осіб: гетьман з дружиною, троє дочок і двє синів. У листі полковнику Г. Зеленевого посол УНР М. Василько писав, що українська репрезентація немає жодних пере-

---

⁷ В'ячеслав Липинський та його доба. — Кн. 1. — К., 2010. — С. 153.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

шкод для негайної видачі паспорта Олександрі Скоропадській та її 5-м дітям, як тільки вона звернеться у представництво УНР у Берні. «Щож торкається видачі паспорту генералові Павлові Скоропадському, то тут має силу відносне рішення мого уряду. — писав М. Василько Г. Зеленецькому 21.05.20 р., — тому надсилаю Ваше прохання в згаданій справі для компетентного вирішення моєму міністрові Закордонних Справ»⁸.

Очікуючи розв'язання питання документів для родини, гетьман писав В. Липинському: «До того часу поки у мене не буде грошей і я не буду мати можливості спертись на яку небудь міцну закордонну комбінацію до того часу мені не треба виступати активно, але я рахую що Вам з Вашою групою треба як можна більше підготувати ґрунт внутрішньої справи». П. Скоропадський вважав, що «гуртувати українців в яким небудь лагері» на чолі з ним «рано і зараз неможливо», натомість, потрібно було у Берліні, у Відні та інших містах «виробляти свої гуртки» та «входити в зносини з другими партіями ширше ніж це робилося досі». Гетьман висловлював надію, що за півроку матиме кошти, які він планував вкласти в акцію гетьманців, яку розпочав В. Липинський⁹.

В архіві В. Липинського зберігся варіант схеми розбудови гетьманського руху з розподілом функцій між гетьманом і представницькими органами (у варіанті Скоропадського — Великою радою). На схемі рукою В. Липинського дописано олівцем «Май 1920 р. Берлін». Інтерес викликає також телеграма від П. Скоропадського В. Липинському 20 лютого 1920 р. про отримання від В. Липинського поштового відправлення, яке очевидно засвідчує початок опереговорного процесу між обома діячами¹⁰.

У листі від 10 червня 1920 р. П. Скоропадський згадує, що збирається до Відня для обговорення з В. Липинським низки питань. Водночас він надіслав головному редакторові «Хлібо-

---

⁸ Архів СЄДІ. — I-5-12.

⁹ Там само.

¹⁰ Там само. — I-4-12.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

робської України» свою редакцію заяви, в якій заперечувалася активна політична акція гетьмана. Цей факт дозволяє припустити, що наступне інтерв'ю гетьмана закордонній пресі, в якому він інформував західноєвропейський світ про окупацію України більшовиками та назріваючу там економічну кризу, редагувалося В. Липинським. Ці матеріали передруковувало «Українське слово», до видання якого був залучений Степан Томашівський, тісні контакти з яким гетьман підтримував через В. Липинського. 24 листопада 1920 р. П. Скоропадський на прохання УСХД та інших політичних кіл звертається до Ліги Націй з комунікатом, у якому зазначалось, що прийняття України до цієї впливової організації «відповідає почуттям і бажанням цілої Української Нації, не дивлячись на різниці, існуючі між її політичними партіями»¹¹. Слід сказати, що листи гетьмана до В. Липинського переповнені різного роду питаннями. Його цікавило ставлення вченого до Всеукраїнської національної ради, політичних діячів консервативного табору, журналістів та ін.

4 серпня 1920 р. у листі до В. Липинського гетьман привітав вихід першого числа «Хліборобської України». «Увесь збірник робить чудове вражіння, сердечно, цікаво, ново, немає тієї хамської лайки, що нею в усіх інших українських часописах пильнують підтримати свої доводи наші письменники. Багато щирого почуття до України. Всі статті добрі. Звичайно цвяхом з'являються “Листи до братів-хліборобів”». П. Скоропадський наголошував, що «Листи» В. Липинського «талановиті й захоплююче цікаві». Водночас гетьман мав і певні «але». «У мене це “але” не виходить з голови. — зазначав він, — я не певний, скорш я не знаю, яке це вражіння зробить на наших читачів. Занадто вже рішуче й занадто вже визначено, а маса так не підготовлена... Крім того з точки зору давнішньої політики такі статті можуть бути трохи завчасні й можуть стати зброєю проти нас». П. Скоропадський також наголошував, що йому вкрай

---

¹¹ Хліборобська Україна. — Відень, 1920–1921. — Кн. II, III, IV. — С. 184–185.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

необхідно перебалакати з В. Липинським з важливих питань і він чекає дозволу на приїзд і просить допомогти одержати австрійську візу¹².

Нарешті, одержавши в'їзний документ, гетьман після 22 серпня виявив намір приїхати до Відня для зустрічі з В. Липинським, але вже у листі від 26 серпня висловив сумнів щодо доцільності такої зустрічі. П. Скоропадського непокоїли можливі ускладнення з одержанням українських паспортів для родини від української дипломатичної місії у Берні. Водночас сповіщав, що через Г. Зеленецького передав гроші для видання «Хліборобської України»¹³. Натомість, щоденникові записи В. Липинського засвідчують, що він неодноразо приїздив до Німеччини на перемовини з гетьманом. Зокрема, протягом 18 жовтня — 13 листопада 1921 р. майже місяць провів у Берліні, спілкуючись з П. Скоропадським, С. Шеметом та іншими провідними діячами гетьманського руху¹⁴.

Процес визначення позицій та розподілу функцій між провідом УСХД та гетьманом завершився після підписання останнім запряження. Після тривалих вагань і роздумів у листопаді 1921 р. П. Скоропадський зрештою, нарівні з іншими членами Ради присяжних союзу, підписав запряження, в якому зобов'язувався діяти відповідно до статуту і регламенту УСХД, «вірною» і «до кінця життя» служити ідеї української трудової монархії, проводити цю ідею в життя у лавах УСХД, «поборювати всякі чужі форми державності в Україні», не брати участі без згоди Ради присяжних в будь-яких таємних чи легальних товариствах, братствах і організаціях. 5 листопада 1921 р. В. Липинський занотував у своєму щоденнику про «ультиматут поставлений Гетьману Скоропадському (остаточно визначитися щодо майбутньої співпраці. — *Т.О.*)». Наступного дня П. Скоропадський підписав запряження, що В. Липинський

---

¹² Архів ССДІ. — І-5-12.

¹³ Там само.

¹⁴ Там само. — І-2-8.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

зафіксував у записнику¹⁵. Згідно програмових засад гетьманського руху, розроблених В. Липинським, кожен член його провуду, вступаючи до його складу мусив скласти урочисту обітницю, якою він брав на себе обов'язок вірно і до кінця життя «служити ідеї Української Трудової Монархії, побудованої на співпраці і співдружності автономних і самозорганізованих українських класів і українських земель, об'єднаних в одну Націю і в одну Державу»¹⁶. Таким чином, 6 листопада 1921 р., склавши присяження, гетьман Павло Скоропадський увійшов до складу Ради присяжних — ідеологічного та керівного органу гетьманського руху на правах його рівноправного члена.

Листування між гетьманом і В. Липинським розкриває ставлення П. Скоропадського до публіцистичної та редакційної праці вченого. Так, 8 вересня 1921 р. після виходу 2-ї книжки «Хліборобської України» гетьман писав своєму адресату: «...Увесь цей номер цінний здобуток за для української політичної думки. Ваша стаття чудова... Особисто я такого чесного, одвертого, ясного й розумного голоса як Ваш, ані в українській, ані в російській пресі не чув. На мене, повірте, вона зробила чудове вражіння...»¹⁷.

Поряд з низкою нагальних питань організації українського гетьманського руху та налагодження видавничої справи, епітолярій обох діячів подає деякі інформації про особисте життя. Зокрема, з листів можна довідатися про пошуки гетьманом місця осідку для родини. 6 липня 1921 р. він згадує про свої наміри оселитися у Мюнхені¹⁸. Але цьому значною мірою завадило настійливе прагнення російських монархічних кіл, які мали свій центр у столиці Баварії, втягнути П. Скоропадського у спільну акцію. Зрештою вибір випав на передмістя Берліну Ванзее.

---

¹⁵ Там само.

¹⁶ Хліборобська Україна. — Відень, 1920–1921. — Кн. II, III, IV. — С. 264.

¹⁷ Архів СЄДІ. — I–5–12.

¹⁸ Там само.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

Активізація діяльності прихильників гетьмана не могла не викликати занепокоєння у проводу УНР. Про початок спільної політичної акції П. Скоропадського та УСХД пише у приватному листі від 25 січня 1921 р. до редактора Ю. Сербиненка у Тарнові співробітник українського пресового бюро у Відні І. Проць. Він зокрема зазначає, що на початку року у Райхенау, де мешкав В. Липинський, відбулося спільне зібрання, в якому брав участь і П. Скоропадський. І. Проць наголошує на поширенні впливу гетьмана серед української еміграції у Німеччині та Австрії. Водночас він інформує, що редактор часопису «Воля» В. Піснячевський на сторінках журналу популяризує П. Скоропадського. І. Проць також згадує існування зв'язку між Вільгельмом Габсбургом (Василем Вишиваним) і гетьманом¹⁹. Слід сказати, що ця інформація одразу стала відомою в урядових колах УНР. Принаймні, вже 31 січня 1921 р. заступник міністра закордонних справ О. Ейхельман надіслав копію листа голові Директорії С. Петлюрі²⁰.

У зв'язку з цим викликає інтерес листування голови надзвичайної дипломатичної місії УНР в Італії та Швейцарії барона Миколи Василька з міністром закордонних справ УНР Андрієм Ніковським. 25 грудня 1920 р. М. Василько повідомляв очільника українського зовнішньополітичного відомства, що серед українських емігрантів у Берліні та Відні поширюються чутки про можливий альянс між головним отаманом УНР С. Петлюрою і гетьманом. За його словами, приводом став лист керівника української репрезентації у Берліні Р. Смаль-Стоцького до П. Скоропадського, який дипломат УНР написав на офіційному бланку посольства²¹.

М. Василько, який на той час очолював українські місії в Швейцарії та Італії і фактично зосереджував у своїх руках всю

---

¹⁹ Центральний державний архів вищих органів влади України (далі — ЦДАВО України). — Ф. 1429, оп. 2, спр. 94. — Арк. 216.

²⁰ Там само. — Арк. 215.

²¹ Там само. — Арк. 189.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

українську дипломатію в Центральній Європі, був уповноважений МЗС УНР опікуватися всіма грошовими справами посольств і місій. Йому надавалось право фактичного керівництва діяльністю усіх українських дипломатичних служб за кордоном, аж до звільнення та переміщення на посадах голів місій²². У зв'язку зі своїм становищем він висловив сувору догану раднику Р. Смаль-Стоцькому за вище згаданий лист. М. Василько, зокрема, звертав увагу останнього, що «генерал Скоропадський стоїть поза законом» і лист йому на бланку українського посольства, надісланий Р. Смаль-Стоцьким як головою місії, шкодить іміджу України²³. М. Василька особливо непокоїло, що лівий табір почне трактувати цей лист як початок зносин між П. Скоропадським і С. Петлюрою. Тому надалі він вважав за необхідне особисто контролювати всю службову кореспонденцію Р. Смаль-Стоцького²⁴.

Не можна не виключати, що ця ситуація була пов'язана із дуже дражливим для українського республіканського уряду питанням — повернення Україні грошей, які вона отримала за продаж хліба та інших продуктів у 1918 р., згідно умов Берестейського договору. У той час Україна мала на поточному рахунку в німецьких банках 400 млн. німецьких марок і 158 млн. крон у австрійських і угорських банках²⁵. Директорія, яка виступила правонаступницею уряду Української Держави, кілька разів розпоряджалася сумами, депонованими в Австрії та Угорщині. Що торкалось Німеччини, то вона наклала секвестр на фонди Української Держави і відмовлялась виплачувати гроші, мотивуючи це тим, що розпорядником цих коштів є Антанта.

31 липня 1920 р. міністр фінансів Х. Барановський і виконуючий обов'язки голови української місії в Німеччині Р. Смаль-

---

²² Там само. — Ф. 3696, оп. 2, спр. 315. — Арк. 58–59.

²³ Там само. — Ф. 1429, оп. 2, спр. 94. — Арк. 191–192.

²⁴ Там само. — Арк. 192.

²⁵ Там само. — Спр. 11. — Арк. 5–8.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

Стоцький були прийняті у цій справі німецьким міністром закордонних справ В. Сімонсом. Останній залишився на старих позиціях невилплати Україні належних їй коштів. Було ясно, що німецька дипломатія прагнула скористатися цією сумою для впливу на Антанту, з тим, щоб залучити Німеччину до нарад у «східному питанні» і зробити її певним важелем у здійсненні стратегічного плану ревізії Версальського договору. Разом з тим, В. Сімонс погодився на створення міжнародної комісії щодо вирішення права українських кооперативів на 50 млн. німецьких марок із зазначеної вище загальної суми. Наприкінці зустрічі він заявив про можливість використання депонованих у «Рейхсбанку» коштів на користь України шляхом створення кредиту²⁶.

Наприкінці 1920 р. М. Василько перебрав на себе функції керівника департаменту чужоземних зносин, але із значно більшими правами, оскільки в його розпорядження переводились значні суми грошей. Він безпосередньо керував складним і довготривалим процесом повернення УНР боргів держав колишнього Почвірного союзу і визнання її правонаступницею Української Держави. Зокрема, у листі до міністра закордонних справ А. Ніковського він повідомляв, що вже у січні 1921 р. підписав угоду з МЗС Австрії про повернення Австро-Угорським банком УНР грошових коштів з депозитів Української Держави. Проте у листі до міністра закордонних справ України від 21 квітня 1921 р. М. Василько знову повертається до цієї ж самої проблеми і пише про проведення ним нарад з ліквідаційною комісією при австро-угорських урядах, репараційною комісією в Австрії та МЗС Австрії. Результатом цих зустрічей стала офіційна відповідь австрійської сторони, що вона визнає уряд УНР «законним заступником уряду Скоропадського»²⁷.

---

²⁶ Там само. — Ф. 3619, оп. 2, спр. 8. — Арк. 20–21.

²⁷ Там само. — Ф. 1429, оп. 2, спр. 94. — Арк. 239–245; Ф. 3696, оп. 2, спр. 315. — Арк. 117.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

Якщо протягом листопада і грудня 1920 р. уряд УНР зміг одержати 7 290 489 австрійських крон австрійських крон від угорського уряду (з конто УНР в Австро-Угорському банку)²⁸, то на початку 1921 р. цей процес загальмувався. Власне, фінансування цілого екзильного уряду УНР та його дипломатичних місій залежало від успішного вирішення цього питання. У листі до голови уряду УНР в екзилі П. Пилипчука 28 жовтня 1921 р. М. Василько писав, що УНР має три фонди в банках Берліну, Відня та Будапешту. «По трудних переговорах, ведених на протязі місяця, — повідомляє він, — вдалося прийти до порозуміння з Віденським та Будапештським урядами...». Натомість, за його словами, грошові фонди в сумі 300 млн. марок, які знаходились в Державному банку Німеччини продовжували залишатись під арештом, з тієї причини, що Німеччина не визнавала український уряд в екзилі законним урядом України²⁹. Тому в цій ситуації посилення позицій П. Скоропадського, який мав зв'язки і вплив серед німецьких політиків і урядовців, дуже непокоїло республіканський уряд, який не втрачав надії дістати кошти з німецького і австрійського банків.

Не менш дражливо з огляду на вищесказане провід УНР сприймав інформацію про підтримку гетьмана певними колами у Великобританії. Тому не в останню чергу проти П. Скоропадського та його прихильників екзильний уряд застосовував заходи «дипломатичної війни». Цікаво, що лише 6 листопада 1921 р. під час зустрічі В. Липинський і М. Василько домовилися утриматися від політичних боротьби між гетьманським центом і проводом УНР в екзилі³⁰.

В архіві В. Липинського збереглися його «Замітки до історії Гетьманства» — машинопис, на якому рукою автора дописано, що текст у жовтні 1924 р. надісланий Д. Дорошенку і П. Скоропадському. Цей документ є ілюстрацією до слів В. Липин-

---

²⁸ Там само. — Ф. 3696, оп. 2, спр. 315. — Арк. 59–62.

²⁹ Там само. — Арк. 145.

³⁰ Архів СЄДІ. — І–2–8.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

ського, які він написав вже після розриву з гетьманським центром у 1930 р.: «...З цілим завзяттям, з яким все своє життя робив і роблю те, в що вірю, взявся я за працю — з одного боку над продовжуванням формулювання нашої ідеології, а з другого — над відновленням авторитету Гетьмана і сотворенням легенди Роду Скоропадських». За його словами, «така легенда була необхідна для осягнення двох цілей: 1) виховання нею самого Гетьмана; 2) підготовки громадянства для майбутнього сприйняття династії і гетьманства»³¹.

Слід наголосити, що В. Липинський особисто досить ґрунтовно дослідив історію роду Скоропадських. Зокрема, він довів, що першим предком роду Скоропадських, відомим в історії України, був Федір Скоропадський з Уманщини, який брав активну участь у визвольній війні проти Польщі під проводом Б. Хмельницького і загинув у бою під Жовтими Водами. Єдиний син Федора Ілля одружився з княжною Чарторийською. Від їхнього шлюбу народилося троє синів, найстарший з яких — Іван Скоропадський у 1708–1722 рр. був гетьманом України. Старший син Василя (брата гетьмана) — Михайло Скоропадський (1697–1758 рр.), генеральний підскарбій (міністр фінансів) Гетьманської України, одружений з дочкою гетьмана Данила Апостола, був прямим предком П. Скоропадського³².

Як же бачив В. Липинський процес «виховання» гетьмана? У «Замітках до історії Гетьманства» він насамперед наголосив на необхідності поширити біографію П. Скоропадського з «доповненням історії виховання від дитинства»; ширшою розповіддю «про зносини з такими людьми як В.В. Тарновський, В.П. Горленко, П.В. Новицький» і «давні приятельські зносини з П.Я. Дорошенком». Ця розповідь, за задумом В. Липинського мала засвідчувати, що гетьман «був вихований в козаколюбстві, в любови до українській старовини і що дух Старої України був

---

³¹ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 19.

³² У 60-річчя відновлення гетьманської української держави 29 квітня Р. Б. 1918. — Торонто, 1978. — С. 85.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

живий у Сім'ї», в якій П. Скоропадський народився і виховався. Крім того, В. Липинський робив наголос на тому, що «свідомим українцем став П. Гетьман від хвилини командування І Українським корпусом». Вчений вважав важливим підкреслювати, що саме з моменту українізації корпусу гетьман став активно займатись українською політикою і демонстрував своє прагнення до співпраці з Українською Центральною радою, але незабаром, «придивившись до її політики, розчарувався в ній». Водночас активна участь в українській політиці, в зв'язку з бажаннями місцевого громадянства твердої влади, на думку В. Липинського, привела П. Скоропадського до думки про відновлення Гетьманства³³.

У процесі розробки своєї концепції, В. Липинський вважав за необхідне «підкреслити, що Гетьманство не було “німецькою вигадкою”, як це кажуть всі письменники ворожого табору, а що існував гетьманських рух, опертий на стихійних змаганнях українських хліборобів», і що не П. Скоропадський шукав Німців, а навпаки: Німці самі звернулись до нього тому, що «бачили цей хліборобсько-гетьманський рух і з ним рахувались». Для підтвердження цього, на думку В. Липинського, варто було «ширше розказати про переговори з Німцями, які попередили переворот і при тім підкреслити: 1) що П. Скоропадський добивався з боку Німців якнайбільшого нейтралітету; 2) що, виробляючи пункти згоди, гетьман не йшов на всі німецькі бажання, а ставив свої умови і добивався від Німців уступок»³⁴.

В. Липинський також наполягав, що слід було відокремлювати особу П. Скоропадського від уряду і «не ставити їх поруч, протиставляючи їм з другого боку українські партії». Натомість, за словами засновника українського консерватизму, варто було підкреслювати тезу, що «в боротьбі між Урядом і

---

³³ Архів СЄДІ. — І-4-12.

³⁴ Там само.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

партіями П. Г[етьман] намагався весь час бути понад одніми і другими, ставлячи перш за все інтерес державний»³⁵.

Поряд з головними тезами, які мали знайти своє висвітлення в гетьманській літературі, спрямованій на піднесення авторитету П. Скоропадського та роз'яснення його політики у 1918 р., В. Липинський обґрунтовує генезу формування національної свідомості гетьмана. «Врешті треба окреслити різні значіння слова “націоналізм” в приложеною до П. Г[етьмана], який був націоналістом, і в приложеню до лівих “свідомих Українців”, які себе теж за націоналістів вважали, — наголошував він. — Мені здається, що перший націоналізм треба назвати націоналізмом патріотичним: любовю до української Землі в її минувшині і сучасності і до всіх її мешканців. Другий — націоналізмом віросповідним: любовю до визнавців тільки одної доктрини (Українець — соціяліст) і зненавистю до своїх же земляків, як що вони іншої “віри”»³⁶.

Власне у цій тезі В. Липинський не відступав ні на крок від своєї програмової концепції територіального патріотизму, на якому будувалась його теорія класової монархії. З його точки зору, Україні однаково протипоказані концепції спільного расового походження (бо «чистокровних» українців ніколи не було й не буде), і концепції вільного самовизначення народів (оскільки в умовах Української Держави з її багатонаціональним складом населення та ще й за несприятливої зовнішньої кон'юктури це неодмінно призведе до анархії і хаосу й до чергової втрати незалежності. Натомість В. Липинський наголошував, що українським є і повинно бути «все», що осіло в Україні, без огляду на його етнічне чи культурне походження, «расову» чи «ідеологічну» генеалогію³⁷.

---

³⁵ Там само.

³⁶ Там само.

³⁷ В'ячеслав Липинський та його доба. — Кн. 3. — К., 2013. — С. 313–314.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

Доповненням до цього була і соціальна платформа, на якій В. Липинський прагнув популяризувати П. Скоропадського та його рід. За його задумом, слід було «підкреслити значіння українського хліборобського класу для будови української Держави, і те, що П. Гетьман в своїй політиці розумів це значіння». Потрібно було зосередити увагу на «трагічних наслідках», які принесла для української політики неорганізованість хліборобського класу, «поділ його верхів на взаємно себе поборюючі — російську, польську і українську частини». Натомість В. Липинський прагнув продемонструвати спроби П. Скоропадського до об'єднання «всіх цих частин біля спільної української державної ідеї»³⁸.

У листі до О. Шаповала В. Липинський, обґрунтовуючи головні засади української дідичної монархії, зазначав, що «при традиційнім гетьманстві може бути знайдений во ім'я спільної історичної традиції на спільній землі, компроміс між різними українськими групами (перш за все між прихильниками руської і української культури на Україні), а без цього компромісу переможе завжди та група, яка покличе собі на допомогу сторонні сили, тоб-то як раз група не самостійницька, ворожа до Української Держави»³⁹. «Врешті при дідичнім монархічнім Гетьманстві, — далі наголошував він у тому ж листі, — ідея персоніфікується не одною тільки особою, а Родом: переходить з батька на сина і тому може в протязі поколінь рости та розвиватись». В. Липинський вважав одинокою «небезпекою від монархії» те, що «не всі члени даного пануючого Роду можуть мати відповідні персональні здібності для правління. Але ця небезпека усувається власне при конституційній, правовій (не самодержавній) монархії і тоді, коли ця група, на якій спирається монархія, добре зорганізована і віддана своїй династії»⁴⁰. Пояснюючи причини вибору саме П. Скоропадського на

³⁸ Архів ССДІ. — I-5-12.

³⁹ ЦДАВО України. — Ф. 4465, оп. 1, спр. 777. — Арк. 171.

⁴⁰ Там само. — Арк. 171-171 зв.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

роль майбутнього дідачного гетьмана, В. Липинський підкреслював, що він та його партійні однодумці персоніфікують «українську ідею державну і національну» у «Гетьманському Роді Скоропадських», як «єдиному на відповідній висоті уцілівшим з нашої історичної минувшини». І вірність цьому родові, за його словами, була «реальною, а не абстрактною ідеєю Нації і України»⁴¹

Листування П. Скоропадського і В. Липинського демонструє, наскільки гетьман переймався станом вченого і прагнув матеріально допомогти його лікуванню. Ще на початку їх листування, 24 жовтня 1920 р. П. Скоропадський наполягав на швидкій зустрічі і просив В. Липинського переїхати до Швейцарії, де на його думку, були більш вигідні умови для здоров'я останнього. Поряд з цим вони могли мати можливість для спільної розробки політичної акції. Ця тема раз у раз виникала у листуванні обох діячів. Очевидно, що гетьман вимагав від В. Липинського аби той перервав працю над «Листами до братів-хліборобів» і пройшов курс лікування у санаторії. В одному з таких листів 26 вересня 1926 р. П. Скоропадський просив дозволу В. Липинського допомогти йому фінансово, «аби він мав найкращі умови щоб лікуватися». Гетьман підкреслював, що «ця справа близька його серцю». Поряд з цим, він наголошував, що йдеться не лише про здоров'я В. Липинського. «...Не тільки з точки зору сердечної, але й ділової Ваше здоров'я повинно бути відбудовано», — зазначав гетьман у листі до вченого⁴². Натомість, кілька листів В. Липинського до П. Скоропадському дають можливість зрозуміти, що першого обтяжувала матеріальна залежність і він погоджувався взяти гроші лише на якийсь час і прагнув чим швидше віддати позичені на лікування кошти. Поряд з цим, В. Липинський засмучувався через гальмування

---

⁴¹ Там само. — Арк. 171 зв.

⁴² Архів СЄДІ. — І-5-12.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

процесу завершення роботи над «Листами до братів-хліборобів» та їх виданням⁴³.

Сторінки щоденника В. Липинського засвідчують, що гетьман з ним досить часто радився з організаційних, тактичних питань, а подекуди і з особистих. Показовою у цьому плані є велика записка В. Липинського про головні теми розмови з Павлом Скоропадським під час візиту останнього до Райхенау 4–8 січня 1925 р. Як свідчать записи щоденника, мова йшла про фінансування Центральної управи УСХД, на яку гетьман обіцяв виділяти по 300 німецьких марок щомісяця протягом року. Йшлося також про тактику гетьманського руху (планувалося «перенести центр ваги на організацію... а не шукати оправдання своїх ідей у зовнішніх умовах...») і стосунки з російськими монархічними партіями, серед яких особливий інтерес викликала група генерала П. Врангеля. Водночас, П. Скоропадський радився з В. Липинським на яких саме подіях гетьман мав зосереджувати увагу у своїх споминах. В. Липинський склав список французьких книжок, а також різних часописів, які рекомендував читати П. Скоропадському. При цьому особлива увага мала приділятися вивченню державотворчого досвіду Великої Британії. Як записав вчений у своєму щоденнику, «П[ан] Г[етьман] має простудіювати організацію англійської монархічної влади, зокрема становище династії»⁴⁴.

У 1925 р. Рада присяжних УСХД урочисто проголосила П. Скоропадського головою дідичного монаршого роду. У зв'язку з цим важливого значення набувала проблема виховання гетьманича Данила Скоропадського, як передбаченого спадкоємця гетьманської гідності. У травні 1924 р. В. Липинський під час відвідин Ванзее обговорив це питання з гетьманом та його дружиною. У своєму щоденнику вчений окреслив головні пункти їх розмови: «Гетьманство Факт, воно обов'язує — 1) з монархічної точки погляду виконувати волю Божу, 2) з політичної

---

⁴³ Там само. — І-4-12.

⁴⁴ Там само. — І-2-8.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

продовжувати діяльність, щоб дати доказ, що це не авантюра». В. Липинський наголошував, що Скоропадські мали свідомо «взяти хрест на себе і Данила Павловича виховувати в цім напрямі». В разі відмови Данила Скоропадського стати престолонаслідником, династію, за задумом В. Липинського, мала продовжити старша донька гетьмана — Марія Павлівна. Очевидно, що гетьманським проводом передбачалося її одруження з рівним за статусом кандидатом, прийнятним для династії⁴⁵. Принагідно слід згадати, що у 1925 р. обговорювався можливий шлюб графа Адама Монтрезора, який виявляв ознаки уваги до сердньої доньки гетьмана — Єлизавети Скоропадської. Як писав В. Липинський у своєму деннику, під час розмов з гетьманом 4–8 січня 1925 р. вони торкалися цієї теми. Але і Павло Скоропадський і гетьманський центр більш перспективним з політичного боку бачили союз А. Монтрезора з Марією Павлівною Скоропадською⁴⁶. Попри все головна увага була прикута до постаті Данила Павловича Скоропадського як найбільш вірогідного спадкоємця гетьманської гідності.

В одній зі своїх пізніших промов гетьманич згадував, що коли йому виповнився 21 рік (1925 р.) до нього звернулися «найближчі співробітники батька (В. Липинський і Д. Дорошенко — *Т.О.*) із запитом: чи можуть вони і всі гетьманці бути певні, що я згоджуся після мого батька перебрати на себе його права й обов'язки, зв'язані з гетьманським рухом?» «Це питання було для мене надзвичайно важливе, — зазначає Данило Скоропадський, — і я попросив ще один рік часу, щоб обміркувати собі цілу справу і потім дати відповідь. По році я ту відповідь дав. Вона була позитивна. Дав я таку відповідь тому, бо тільки в Гетьманській Ідеї бачив я єдиний і певний шлях для нашого державного відродження»⁴⁷. У листуванні між В. Липинським і

---

⁴⁵ Там само.

⁴⁶ Там само.

⁴⁷ Ідеї і люди визвольних змагань 1917–1923. — Нью-Йорк, 1968. — С. 284–285.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

Данилом Скоропадським знайшов відображення і цей факт. У листі від 4 лютого 1925 р. гетьманич писав, що ще не готовий дати кінцеву відповідь. У свою чергу, В. Липинський запевнив гетьманича, що гетьманський провід готовий чекати рішення. «Ваши доводы, относительно невозможности дать нам в настоящее время окончательный ответ, настолько убедительны, что ни я лично, ни — я уверен — мы все, хлеборобы державники, ничего не будем иметь против этого, чтобы срок Вашего ответа был продлен, — наголошував у своєму листі до Д. Скоропадського вчений. — Но ведь ответ Ваш важен не только для нас, но прежде всего для Пана Гетмана, в котором мы видим воплощение нашей политической и государственной идеи, и от которого прежде всего зависит указать нам, кто будет Его Преемником»⁴⁸. Зрештою, В. Липинський як голова Ради присяжних залишив за собою право передати особисто гетьману на розсуд прохання Данила Павловича, про що він останнього і повідомив.

Як відомо, діяльністю УСХД керувала Рада присяжних, яку очолював В. Липинський. Її постанови мали обов'язкову силу для всіх членів союзу і ухвалювалися не голосуванням, а консенсусом. Якщо виникали розбіжності, то остаточне рішення було за головою Ради присяжних. «УСХД уважатиме своє завдання виконаним, підкреслювалось у регламенті союзу, — коли його співробітники складуть в українській столиці законну присягу “Гетьману Всієї України і Великому Князю Всея Маля Руси”, яко дідичному голові незалежної і суверенної Української Держави...»⁴⁹. Як вже зазначалося, кожен член Ради присяжних УСХД, вступаючи до її складу мусив скласти запряження. Ця умова в регламенті УСХД, написаному В. Липинським, мала суттєве значення, оскільки саме Рада присяжних як ідеологічний орган разом із виконавчою структурою — Геть-

⁴⁸ Архів ССДІ. — I-5-12.

⁴⁹ Хліборобська Україна. — Відень, 1920–1921. — Кн. II, III, IV. — С. 273.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

манською управою мусили відіграти роль противаги майбутньому монархові, аби його влада не була абсолютною, а врівноважувалася іншими державними структурами. Отже, Раду присяжних, на думку В. Липинського, повинні були складати люди, виключно відданні ідеї українського монархізму.

Як вже зазначалося, гетьман Павло Скоропадський входив до складу Ради присяжних на правах рівноправного члена. Заприсяження, скріплене його підписом, закінчувалось словами: «І це моє добровільне заприсяження... буду мати право замінити тільки присягою всенародньою, зложеною в українській столиці Гетьманові Всієї України і Великому Князю Всея Малия Руси, проголошеному по збудуванню суверенної і незалежної Української Держави в формі української трудової монархії»⁵⁰. Отже, на початку своєї політичної діяльності в УСХД П. Скоропадський за своїми правами й обов'язками нічим не відрізнявся від інших членів Ради присяжних цієї організації.

Слід зазначити, що вже у середині 1920-х рр. П. Скоропадський зайняв у гетьманському таборі української еміграції становище, яке переросло рамки символу української монархічної ідеї. Він почав сприйматися серед більшості українських монархістів як єдиний можливий претендент на гетьмана майбутньої дідовичної української трудової монархії. За своїми впливами особа гетьмана фактично стала рівнозначною особі В. Липинського, який, як він сам зазначав, наклав статутowo такі обмеження на прерогативи голови Ради присяжних, що зробили його головування в керованому ним інституті непомітним. «Відомими стали формулюючі нашу ідею мої “Листи”, — підкреслював він, — але не те, що я фактично вів весь час наш рух»⁵¹.

З осені 1927 р. в середовищі гетьманців розпочалася тривала боротьба, яка набула голосного резонансу в українському громадянстві. Зближення гетьмана з С. Шеметом, який активно сповідував ідею «практичної політики», фактично започатку-

---

⁵⁰ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 18.

⁵¹ Там само. — С. 6.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

вало конфлікт в керівних колах гетьманців. Він виступав «проти вирівнювання іменем Гетьмана всіх гетьманців по Липинському». «Стремління зробити з Липинського Магомета, а з “Листів до братів-хліборобів” — Коран — це пересада, — наголошував С. Шемет. — Така пересада тільки відштовхує від нас реалістично настроєні елементи, котрі шукають політичного знання, а не політичної віри. Для цих елементів, до котрих причисляю я і себе, “Листи до братів-хліборобів” залишаються підручником, але не Кораном»⁵².

Виступаючи проти закидів опозиції в Гетьманській управі і Раді присяжних, що монархічному рухові необхідні, насамперед, гроші та практичні дії, В. Липинський у листі до О. Назарука наголошував, що тільки «ясна державна ідея і залізна організація» є суттю УСХД, «без ясної державної ідеї і без залізної організації ми нікому ні на що не потрібні». Він гостро критикував опозицію С. Шемета «аби тільки великі гроші і кілька активних Полтавців (мова йде про І. Полтавця-Остряницю — *Т.О.*) — а тоді начхать на всі ці нудні ідеї і ще нудніші організації»⁵³. В. Липинський вважав, що головними завданнями на цьому етапі творення гетьманської організації є послідовне формування у свідомості її членів бажання Української Держави і усвідомлення причин, «що не дали їй в протязі 1000 літ здійснитись». «Ми знаємо, — писав він, — що первородним гріхом українців єсть ідейний хаос в політиці і брак організаційної дисципліни». Друге завдання, на його думку, полягало в тому, щоб довести, що Гетьманство і Гетьманці мають свою власну ідею і свою організацію і що рік 1918 «був тільки початком, якого помилки будуть виправлені і за яким пішли і підуть діла далші — ось єдине оправдання існування нашого тут, на еміграції»⁵⁴.

---

⁵² Там само. — С. 20.

⁵³ Центральний державний історичний архів у м. Львів. — Ф. 359, оп. 1 т, спр. 266. — Арк. 97.

⁵⁴ Там само. — Арк. 105.

Соціальні конфлікти та повсякденне життя революційного суспільства 1917–1921 рр.

У свою чергу, П. Скоропадський, склавши у 1921 р. присяження, за статутом УСХД, нічим не відрізнявся від інших членів Ради присяжних. І якщо невдовзі дійшло до різкого зміцнення його позицій в монархічному русі, то сталося це завдяки саме В. Липинському, який доклав чимало зусиль для обґрунтування версії щодо легітимності гетьманського роду Скоропадських з одного боку і виправдання його помилок у 1918 р. — з другого. «Завданням гетьмана у цій концепції було персоніфікувати ідею і силою свого авторитету (який, до речі, ми мусили ще йому вибороти) охороняти чистоту ідеї і єдність організації», — писав В. Липинський⁵⁵.

Коли ж П. Скоропадський почав сприйматись серед більшості українських монархістів як єдиний претендент на гетьмана майбутньої дідачної трудової української монархії, він почав прагнути звільнитись від ідеологічного та організаційного контролю і проводити власну політичну лінію. Тим більше, що кількість його прихильників у Раді присяжних значно переважала кількість прихильників В. Липинського. Крім того, керівник руху перебував дещо ізольовано в австрійській провінції — у Бадегу, що до певної міри не давало йому можливості швидко реагувати на політичні дії гетьмана. Зокрема, останній у січні 1929 р. під час своєї подорожі до Будапешту вів переговори з урядовими угорськими чинниками без погодження з Радою присяжних. За обіцянку матеріальної і моральної допомоги гетьманському руху П. Скоропадський згодився підписати договір про визнання Підкарпатської Русі угорською територією⁵⁶.

У листі до С. Шелухіна В. Липинський писав з цього приводу, що «пан Скоропадський всю цю історію з Будапештом провів на власну руку, мене про це ні словом не повідомивши. Цим він порушив основний закон нашої конституції організаційної, яка не дозволяє Гетьману виступати особисто і єдино-

---

⁵⁵ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 17.

⁵⁶ В'ячеслав Липинський та його доба. — Кн. 2. — К., 2010. — С. 405–406.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

лично в політичних справах. Про це порушення закону, як бачите з дат, я довідався тільки в два місяці після факту»⁵⁷.

Дізнавшись про будапештську акцію П. Скоропадського, В. Липинський просить у Ради присяжних «повновласті для упорядкування цього [гетьманського] руху». У комунікаті, опублікованому в газеті «Діло» він зазначає: «Оцю останню спробу врятувати нашу стару гетьманську організацію зробив я тому: 1) що побачив повну неможливість припинити амбітні персональні плани п. Скоропадського при допомозі вже ним здеморалізованої і розложеної Ради присяжних; 2) що на запропоновану мною передачу своїх прав сину Данилу Павловичу п. Скоропадський не погодився; 3) що передачею головування в Раді присяжних, як доказом, що п. Скоропадський не потребує мене боятися, поскільки він не сходить з ґрунту даного ним заприсяження і добровільно прийнятої на себе репрезентативної ролі, я мав надію і Гетьмана і Раду присяжних поволі своїм впливом, забезпеченим мені словом гетьманським, знов на путь законності і наших принципів привести»⁵⁸.

Дійсно, 29 листопада 1929 р. В. Липинський у своєму листі до гетьмана, визнаючи свій тяжкий фізичний стан у зв'язку із хворобою офіційно повідомив, що не зможе «виконувати дальше як слід» обов'язки голови Ради присяжних і також нести «зв'язану з ними відповідальність». Цей лист був написаний внаслідок так званих «бадегських умов» між П. Скоропадським і В. Липинським, згідно яких останній передавав головування у Раді присяжних гетьману. Той, у свою чергу, дав В. Липинському слово честі, що матиме його як «одинокого дорадника» при виконанні цих обов'язків⁵⁹.

Однак повернувшись з Бадегу до Ванзее, П. Скоропадський своїм власним рішенням призначив нового голову Гетьманської управи — замість прихильника В. Липинського М. Кочубея —

---

⁵⁷ Там само. — С. 401.

⁵⁸ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 28–29.

⁵⁹ В'ячеслав Липинський та його доба. — Кн. 2. — С. 437.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

Й. Мельника, повністю підконтрольного собі. Аби остаточно позбавити В. Липинського впливу на рух, гетьман скликав у липні 1930 р. 1-й з'їзд гетьманців, який фактично затвердив П. Скоропадського на посаді голови Ради присяжних і констатував, що «ясновельможний Пан Гетьман з огляду на те, що реальна політична праця вимагає більш здорових нервів, пропонував В.К. Липинському обмежити свою компетенцію виключно справами теоретичного і ідеологічного характеру і що В. Липинський на це не погодився»⁶⁰.

Натомість 18 серпня 1930 р. В. Липинський надіслав листа гетьману, в якому писав, що з цього дня знову «приступив до виконання своїх обов'язків голови Ради присяжних УСХД» і через місяць надіслав відповідну постанову. У ній зазначалось: «зваживши, що Член Ради присяжних Гетьман Павло Скоропадський зламав складене ним дня 6.XI.1921 р. Заприсяження тим, що збунтував частину членів Ради присяжних проти голови Ради присяжних і сотворив з них партію, потрібну йому для здійснення його персональних цілей», що «своїм листом з д. 5.V/1930 р., а також ширенням відповідних змістові цього листа поголосок, намагались зробити з голови Ради присяжних «загубившого духову рівновагу руїтника», щоби знищити в такий спосіб його авторитет, умовити, щоб «він відрікся дальшої політичної праці і тим промостити дорогу Гетьману Павлу Скоропадському до перебрання у свої руки фактичного проводу гетьманським рухом». Серед інших причин констатувалось фактичне невиконання статуту УСХД ще по 5 пунктах, що «означало перемену дотеперішнього ідейного гетьманського руху в персональне підприємство Павла Петровича Скоропадського і в той спосіб загрожує гетьманській монархічній ідеї знищенням та компромітацією». Далі В. Липинський заявляв, що на основі статуту заявляє про розпуск Ради присяжних і розв'язання УСХД»⁶¹.

---

⁶⁰ Там само. — С. 401.

⁶¹ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 32.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

Подальшим кроком В. Липинського стала публікація у львівському часописі «Діло» комунікату, де були вміщені уривки із щоденника П. Скоропадського із з'ясуванням будапештської акції, постанови Ради присяжних УСХД від 18 вересня 1930 р., а також роз'яснення цього вчинку. Наприкінці вчений заявляв, що протестує «рішучим способом» проти заяви оточення П. Скоропадського, що вони є його учні і зауважував, що вони його «науку намагались тільки використати для зовсім чужих цій науці і їй ворожих цілей». «Урочисто, як теперішньому, так і будучим поколінням Української Землі» В. Липинський заявляв, що ні він, ні його однодумці з таким «українським монархізмом», який робиться тепер п. Павлом Скоропадським і його прибічниками в Ванзее, ні в ділах, ні в помислах своїх не мали, не мають, і не будуть мати нічого спільного»⁶².

У цьому конфлікті ще раз виявились високі моральні риси В. Липинського і як людини і як політика, які, на жаль, досить часто не сприймалися адекватно багатьма учасниками руху. І. Лисяк-Рудницький у своїй статті «Вячеслав Липинський» констатував, що той не «мав риси, дуже корисної для політика-практика, а саме — вміння дивитися крізь пальці на людські грішки та дрібні підлоти. Особливо виводили його з рівноваги прояви крутіства, забріханості, недотриманої обіцянки. До своїх співробітників він звик ставити ригористичні етичні вимоги, — і цим часто робив собі з них таємних особистих противників»⁶³. Тож не дивно, що на боці В. Липинського опинилося набагато менше прихильників. Серед останніх були визначні представники української еліти: Д. Дорошенко, В. Залозецький, М. Кочубей, В. Кучабський, Р. Метельський, Д. Олянчин, М. Савур-Циприянович.

В. Липинський, який протягом усього періоду існування УСХД намагався у тій чи іншій формі прищепити ідею запровадження в Україні конституційного монархічного ладу,

---

⁶² Там само. — С. 33.

⁶³ *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. — К., 1994. — Т. 2. — С. 135.

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

після конфлікту із гетьманом П. Скоропадським відкрито говорить про монархію англійського зразку. «На землі українській може удержатись своя монархія тільки західного, англійського типу, а не типу східного, московського чи балканського: — монархія царствуюча, але не упряляюча — монархія, ублагороднююча українських отаманів, а не монархія, сама даюча приклад отаманства — монархія, приклад джентельменства, а не монархія всякого джентельменства заперечення. Рабства, лакейства, політичного шахрайства, перфідії, трусливості і гупого славолюбія — все це під назвою українського гетьманства — я не визнавав і не проповідував ніколи», — констатував В. Липинський⁶⁴.

Після розриву з гетьманом він разом з невеликим гуртом однодумців В. Залозецьким, В. Кучабським, М. Кочубеєм, Р. Метельським, М. Савур-Циприяновичем 18 серпня 1931 р. заснували нову організацію «Братство українських класократів-монархістів, гетьманців». Ідеологія братства була тією ж самою, що і УСХД на попередньому етапі. Різниця полягала лише в тому, що питання вибору династії залишалось відкритим до скликання Українських установчих зборів після відродження української держави. В комунікаті нової організації, вже після смерті В. Липинського, опублікованому в її друкованному органі — «Збірнику Хліборобської України», що вийшов 2 числами в Празі, під редакцією Р. Метельського, констатувалось, що «Братство взяло на себе не тільки завдання зберігання чистоти Ідеї, якої творцем був Покійний (В. Липинський — *Т.О.*), але і переведення її в життя класократичним методом т. зв. перевиховання українського громадянства і піднесення його морального, культурного та політичного рівня в дусі класократичної ідеї на те, щоби покласти тривкі підстави під будуче здійснення Ідеї класократичної Держави на Україні»⁶⁵. Згідно з волею покійного В. Липинського, братство заявило про пере-

---

⁶⁴ Збірник Хліборобської України. — Т. 1. — С. 31.

⁶⁵ Там само. — С. 35.

Тетяна Осташко

В'ячеслав Липинський і Павло Скоропадський: від співпраці до розриву

брання на себе монархічних традицій, як його духовну спадщину. Одночасно підкреслювалось, що братчики не мають нічого спільного з політичною акцією гетьмана П. Скоропадського.

Після смерті В. Липинського діяльність цього гуртка почала занепадати, тим більше, що всі члени його мешкали в різних країнах: В. Залозецький і В. Кучабський — у Берліні, М. Кочубей — у Брюсселі, Р. Метельський — у Празі, М. Савур-Циприянович — у Бадегу. Д. Дорошенко, хоч і не увійшов до братства, але залишався вірним прихильником В. Липинського. Треба зазначити, що низка визначних українських вчених, як, зокрема, Д. Олянич, В. Заїкін, Д. Чижевський також активно підтримали позицію В. Липинського. У 1932 р. у посмертному збірнику часопису «Дзвони» було опубліковано низку їх статей, присвячених небіжчику. Близькою до них за політичними поглядами була і група галицьких монархістів (І. Кревецький, І. Крип'якевич, Т. Коструба та ін). І все ж діяльність братства не набула поширення і фактично після виходу 2 тому «Збірника Хліборобської України» воно вже не давало про себе чути.

Оскільки більшість членів Ради присяжних УСХД не підкорились рішенням В. Липинського про розпуск УСХД, останній продовжив свою діяльність до рішення Варшавського засідання про саморозпуск Ради присяжних УСХД у 1937 р.

Отже внаслідок конфлікту між В. Липинським і П. Скоропадським український монархічний рух пережив складний кризовий процес. Спроби В. Липинського створити гетьманську організацію «орденського типу», яка контролювала б дії гетьмана, керувала б його кроками та скріплювала його морально-політичний авторитет назовні, призвела до зіткнення між двома версіями монархізму: правово-конституційною та авторитарною. Ці суперечності вилилися зрештою у конфлікт між ідеологом та персоніфікатором гетьманського руху. П. Скоропадський, який у 1918 р. не був обмежений у владі персонально і встиг протягом 1920-х років здобути популярність в українських еміграційних колах, прагнув відігравати роль практичного керів-

**Соціальні конфлікти та повсякденне життя
революційного суспільства 1917–1921 рр.**

ника, що зрештою призвело до необачних політичних кроків. З цим не міг примиритися В. Липинський, ідеолог українського класократичної трудової монархії, який вбачав у діях П. Скоропадського відхід від основних ідейних та організаційних засад створеного ним українського монархічного руху.